

Osvietenstvo – nielen kríza, ale aj výzva

Imrich Sklenka

(Přírodovědecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě)

Kríza hodnôt v európskej kultúre - sympóziu s týmto názvom na univerzite a k tomu ešte na pedagogickej fakulte, to je skutočná výzva, najmä po roku 1989. Zamatová revolúcia v nás zrazu vyvolala vlnu nadšenia, ani vytriezvenie však nenechalo na seba dlho čakať. Dnes nejde už len o vážnu ekonomickú recesiю, táto kríza zasahuje samé základy našej kultúry. Dotýka sa nás všetkých na tom najcitlivejšom mieste. Vyžaduje neodkladné riešenie. Kto je však ten kompetentný? Kto je tým správnym subjektom? Politici, ekonómovia, teológovia, filozofi...? Svojou všeobecnosťou je určite výzvou aj pre univerzitu ako takú a možno práve pre ňu. Veď univerzita nechcela pestovať len špecializované poznanie, nechcela pripravovať len pre technickú prax, univerzitné vzdelanie malo v európskej tradícii takmer náboženskú hodnotu, s týmto vzdelaním sa spájalo nielen poznanie vonkajšieho sveta, ale aj porozumenie súvislostiam života.

Univerzitné vzdelávanie sa ani dnes nemôže vyhnúť týmto hlbším otázkam, otázkam etiky, či otázkam hodnôt. Nejde však len o to, aby sme vedeli vypočítať všetky dôležité hodnoty, ukázať ich vzájomnú súvislosť, alebo stanoviť ich hierarchiu. Ide predovšetkým o znovuobjavovanie otázky hodnôt, o odkrytie a porozumenie samotnej hodnotovej dimenzie, tej univerzálnej dimenzie, od ktorej univerzita odvodzuje svoje meno.

Už na začiatku 20. storočia si nositeľ Nobelovej ceny, teológ, lekár, veľký humanista Albert Schweitzer kládol naliehavo otázku, prečo je naša doba v týchto otázkach etiky nie tvorivá, prečo sme v tejto oblasti iba epigónmi, prečo iba paberujeme na minulom poznaní. Výsledkom bol náčrt jeho Etiky bázne pred životom.¹ Podobne hovoril o pár desaťročí neskôr významný molekulárny biológ Jacob Monod vo svojej knihe *Náhoda a nutnosť*, že je nekorektné, ak sa pri súčasnom nesmiernom rozvoji vedeckého poznania v oblasti etiky aj naďalej opierame iba o poznanie z antickej minulosti.²

Od čias osvietenstva sa už ani v tejto oblasti nemožno opierať iba o tradíciu a autoritu. Chceme rozumieť "sapere aude!" – bolo heslo osvietenstva. Chceme používať svoj rozum bez toho, aby sme pri tom potrebovali tútora. Postupne však toto osvietenstvo viedlo k takzvanému nehodnotovému poznaniu. Nie nehodnotnému, naopak,

¹ Schweitzer, A. Die Erfurch vor dem Leben, München, 1988, str. 20.

² Monod, J. Zufall und Notwendigkeit, Philosophische Fragen der modernen Biologie, München, 1975, str. 149.

vedecké poznanie má pre nás určite veľkú hodnotu, ale hodnoty nie sú jeho predmetom, jeho premetom sú fakty. Rozhodnutie sa pre poznanie faktov je síce v zásade, ako hovoril Monod, hodnotovým rozhodnutím³, ale tematicky otázku hodnôt nenastoluje. Osvietenstvo však nie je len uzavretým historickým obdobím, osvietenstvo je proces, ktorý sa ťahne našimi dejinami už po tisícročia.⁴ Z ducha osvietenstva vyrástla aj moderná, takzvaná občianska spoločnosť. Ako si rozumie, ako by si mala rozumieť? To je otázka nielen filozofická, ale aj pedagogická.

Osvietenstvo ako emancipácia

O občianskej spoločnosti v dnešnom zmysle slova sa hovorí vlastne iba niekoľko storočí, od čias novoveku, od európskeho osvietenstva. Tu sa, zdá sa, udiala najhlbšia revolúcia v duchovných dejinách Západu.⁵

Osvietenstvo sa všeobecne chápe ako vymanenie sa človeka zo závislosti od starých tradícií a autorít, ako emancipácia, oslobodenie od pevne danej tradície. Na začiatku každej spoločnosti, každej kultúry nájdeme štádium, keď človekovi na všetky dôležité otázky odpovedajú tradície. Odkiaľ sme, kam ideme, čo je dobré a čo zlé, na to všetko majú tradície jednoduchú a presvedčivú odpoveď. Tradície sú zväčša tak starobylé, že už nikto nevie, odkiaľ sa vzali, ba ani nepotrebuje vedieť, jednoducho sú tu, rodíme sa do nich tak, ako sa rodíme na túto zem. Zdajú sa nám také samozrejmé ako vzduch, nikomu ani nenapadne búriť sa proti nim. Pripadajú nám všadeprítomné a všemocné, sú jednoducho posvätné, preto majú moc zakladať spoločnosť, vtlačiť spoločenskému životu charakter.

Že sú nám tieto tradície vnútené, že nám vládnu násilne, že nás obmedzujú, to v tomto počiatočnom štádiu nikto necíti, možno aj preto, lebo bez týchto tradícií by sme jednoducho neprežili. Spoločnosť je totiž pre človeka nielen spoločenstvom vzájomných osobných vzťahov, ale aj priestorom bezpečia a vôbec možnosti prežitia. Nečudo, že človek bol po stáročia ochotný s úctou zachovávať tento priestor a všetko, čo ho vytváralo.

³ Tamže, str. 154.

⁴ Kasper, W. Einführung in den Glauben, Mainz, 1983, str. 17.

⁵ Tamže, str. 16.

Kríza tradičnej spoločnosti

Spoločnosť mala vo vnímaní človeka počas dlhých vekov takú prevahu, že nikto ani nepomyslel na to, že by sa mohol k nej obrátiť chrbtom a žiť jednoducho podľa svojich predstáv. U mnohých, zväčša starších ľudí má spoločnosť ešte i dnes takúto moc. Aj u nás sa však už mladší ľudia cítia individualistickejšie, pre väčšinu mladých ľudí už nestojí v popredí ich vnímania spoločnosť, ale ich osobný, individuálny život. To je dôležitý signál, že aj v našej spoločnosti dochádza k hlbokej premene. Najmä mladí ľudia už aj u nás narážajú na problém osvietenstva. Tradície, spoločenské i náboženské, sa im zdajú byť príliš vonkajšie, strnulé, majú pocit, že ich už nenapĺňajú, ale naopak - obmedzujú. Odmietajú ich zachovávať len preto, lebo po stáročia určovali spoločenský život. Aj keď sa ešte mnohokrát, najmä tí citlivejší, cítia neistí, zotrvávať aj naďalej pod ochranou doterajších tradícií už nemôžu, to cítia ako pokrytectvo a zbabelosť. Tak narážajú na osvietenský problém emancipácie, na jedno z ústredných hesiel osvietenstva: "sapere aude" - "maj odvahu používať svoj vlastný rozum!"

Starších takýto postoj však väčšinou poburuje, mnohokrát uráža, veď oni práve v týchto tradíciách zažili aj to najkrajšie, hlboké spojenie, spolupatričnosť s ľuďmi, s národom, ba s Bohom. Ak si tieto tradície vážia a bránia, nezdá sa im to byť pokrytectvom, ale naopak, chápu to ako hlboký ľudský, ba náboženský cit. Nová generácia sa im potom právom zdá byť barbarská a cynická, v konečnom dôsledku bezbožná. Napriek tomu si je táto nová generácia svojím pocitom už taká istá, že ju už nemôžu zastaviť ani prosby, ani hrozby.

Tieto spory neprebiehajú len naprieč spoločnosťou, tieto spory prebiehajú často aj v rodinách a práve tu nás zasahujú najhlbšie. Rodičia si potom kladú trýznivú otázku, kde spravili chybu, že ich deťom už nie je sväté to, čo bolo posvätné počas dlhých storočí, na čom celé generácie budovali svoj život. Deti sa naopak často pichľavo pýtajú rodičov, dokedy ešte budú pokrytecky zotrvávať v týchto prekonaných, vyprázdnených tradíciách. Je z tejto situácie možné dôstojné východisko? Musí byť! Treba ho však nájsť. Aj o tom je táto úvaha.

Osvietenstvo v novovekých dejinách

My, tu na Východe však nie sme prví, ktorí sa s týmito problémami stretáme. My sme vlastne ešte netvorili dejiny, k nám dejiny iba viac

menej prichádzali, raz zo západu, inokedy z východu. Ani na osvietenstvo nenarážame ako prví, to prichádza k nám zo západu. Osvietenstvo však nie je ani na Západe len vynález posledných desaťročí, dokonca ani nie iba novoveku, v istom zmysle sa osvietenstvo tiahne celými dejinami západnej kultúry. V starom Grécku sa začalo už pred dva a pol tisícročím, výsledkom bol vznik filozofie i gréckej demokracie. Pre porozumenie modernej občianskej spoločnosti sú však rozhodujúce predovšetkým udalosti posledných štyroch, piatich storočí - tzv. novoveku. Dnes, s odstupom storočí, sa už k týmto dramatickým udalostiam, z ktorých sa zrodila moderná Európa, snáď dokážeme priblížiť pokojne a s rozvahou.

Pred piatimi storočiami došlo k hlbokému otrasu dovtedajšej kresťanskej spoločnosti, k vzniku tzv. protestantizmu. Tento protest nebol iba vzburou niekoľkých nevďačných detí cirkvi, nebol ani iba kritikou jednotlivých morálnych či názorových nezrovnalostí cirkvi, tento protest bol namierený oveľa hlbšie, mieril proti tomu najposvätniejšiemu - proti chápaniu tradície. Do dejín vstúpil ako nahradenie autority tradície autoritou písma. Bolo to teda zásadné zapochybovanie o tradícii ako takej, tradícii, na ktorej stála nielen cirkev, ale celá spoločnosť.

Hĺbka tohto sporu sa s celou silou prejavila v tridsaťročnej vojne v Nemecku. Tridsať rokov bojovali so striedavým úspechom na jednej strane katolíci, na druhej evanjelíci, v konečnom dôsledku ale s nerozhodným výsledkom. Nakoniec to viedlo k tomu, že úplne vyčerpaná spoločnosť vytlačila tento náboženský konflikt zo stredu spoločenského života na okraj, aby si zachránila holý život. Odvtedy sa potom už nielen katolicizmus či protestantizmus, ale kresťanstvo vôbec, to kresťanstvo, ktoré bolo dosiaľ základom i dušou spoločenského života, začalo považovať stále viac len za privátnu, súkromnú záležitosť jednotlivca, a nová - iba občianska - spoločnosť sa začala chápať nezávisle od náboženských základov a žiť praktickejšími a jednoduchšími problémami. Tak vznikol ten negatívny podtón vo vnímaní občianskej spoločnosti, ktorý najmä medzi kresťanmi pretrváva dodnes. Bola to ale vlastne cena, ktorú táto spoločnosť musela zaplatiť za svoj pokoj. Nebola to však cena privysoká? Môže dlhodobo prosperovať spoločnosť, ktorá je vybudovaná na takýchto plytkých základoch? Nepotrebuje spoločnosť pre svoj život aj oveľa hlbšie, posvätniešie pohnútky?

V mestách v tomto období vznikla nová silná vrstva obchodníkov a priemyselníkov, ktorým bohatstvo prinieslo okrem posilnenia nezávislosti od dovtedajšej moci či dovtedajších autorít i novú spoločenskú skúsenosť. Obchod je vybudovaný na vzájomnej výmene tovarov, dnes hovoríme, že je vybudovaný na slobodnom trhu. Trh

nesmie byť ovládaný zvonka ani zhora, ceny na trhu nesmie určovať ani cirkev ani štát, ceny nie sú primárne ani otázkou politiky, ba ani otázkou morálky, ceny vznikajú na trhu úplne slobodne, iba na základe dopytu a ponuky. Na trhu sa nehovorí o spravodlivosti či nespravodlivosti, tam sa hovorí iba o výhodnosti alebo nevýhodnosti ponuky. Môže také niečo fungovať? Môže táto dôležitá časť spoločenského života prebiehať bez toho, aby bola inštitucionálne usmerňovaná v mene vyššej spravodlivosti, ktorá má na zreteli predovšetkým celospoločenské záujmy? Ukázalo sa, že áno. Takto sa postupne osamostatnila nielen spoločnosť od náboženstva, ale aj ekonomika od politiky, a takúto spoločnosť nazývame občianskou.

Ambivalencia novoveku

Ekonomika sa stále rozmáhala, priestor trhu sa neustále rozrastal. Priemyselníci, táto nová spoločenská vrstva, nahradili starú rodovú šľachtu a trh sa stal postupne nielen princípom ekonomiky, ale spoločnosti vôbec, trh začal určovať spoločenské vzťahy. Všetko sa postupne stávalo vecou dohody, nakoniec aj morálka. Dokonca aj náboženstvu vnútila moderná spoločnosť svoj charakter. Aj náboženstvo sa musí ponúkať na trhu, svoju ponuku musí premieňať na tovar, aby bola porovnateľná s inými produktmi. Nad týmto priestorom trhu dnes už netróni biblický Boh, iba záujem. Záujem je to posledné, pred čím sa všetci skláňame v hlbokom rešpekte. Pred záujmom zákazníka sa dnes skláňame tak, ako kedysi pred pánmi. Náš zákazník, náš pán - je heslo tejto doby.

Čo si o tom myslieť? Je to dobré? Možno v tom vidieť spoločenský pokrok? Aj táto minca má zjavne dve strany. Hovorme najprv o tej lepšej. Z osvietenstva sa zrodil v istom zmysle nový, dospelý človek. Tak nakoniec zdefinoval osvietenstvo jeho najvýznamnejší filozof, I. Kant: ako vystúpenie človeka z jeho sebou zavinenej nedospelosti.⁶ Človek sa učí žiť bez poručníka. Vyrovnal svoj zhrbený chrbát a učí sa vzpriamenej chôdzi. Už nehovorí o autorite, hovorí o slobode. Nadobudol pocit, že si so životom poradí sám, našiel odvahu pobiť sa o život, chopil sa svojej iniciatívy. Prekonal pocit závislosti a odkázanosti, naučil sa niesť riziko. Je slobodný, čo ale nemusí znamenať aj neviazaný, učí sa správať ako partner. Takýto človek rešpektuje záujmy a slobodu iného, toleruje ho dokonca aj tam, kde mu nerozumie, kde s ním nesúhlasí, pokiaľ tým neohrozuje jeho záujmy.

⁶ Kant, I.: Was ist Aufklärung, Gesammelte Schriften. VIII. zv., str. 135.

Stačí to? Je to už tá povestná novoveká opravdivosť? Kde zostala úcta k pravde, kde zostala morálka? Z minulosti sme boli zvyknutí na to, že jestvuje pravda, pred ktorou sa každý musí skloniť, že jestvuje morálka, ktorú si každý musí ctiť, aj keby mal žiť na púšti. Môžu byť pravda a morálka takrečeno produktmi slobody? Môže byť spravodlivosť zúžená na vzájomnú dohodu? Neohlasuje sa v spravodlivosti a pravde niečo, čo presahuje ľudskú slobodu, pred čím sa aj sloboda musí skloniť, podriaďiť až po sebazrieknutie? Nejestvuje pre človeka autorita, pred ktorou sa sloboda zužuje na poslušnosť? Novoveký človek odpovedá nie. Už nejestvuje nič a nikto, komu by bol ochotný obetovať svoju slobodu, lebo na tejto slobode je založená jeho dôstojnosť.

To je základné novoveké rozhodnutie a je to naozaj vážne, neodvolateľné rozhodnutie. Musí však toto rozhodnutie nevyhnutne znamenať vzburu proti morálke, proti odvekej pravde či spravodlivosti? Nie je to naopak výzva, aby sa morálka, pravda a spravodlivosť rozumeli vo vzťahu k slobode? Veď sloboda je svätá aj Bohu, tej najvyššej pravde a autorite. Podobne hovoril jeden z veľkých filozofov nášho storočia, M. Heidegger, že bytostným určením pravdy je sloboda.⁷

Občianska spoločnosť ako slobodná spoločnosť

Ako to všetko súvisí so spoločnosťou, s modernou občianskou spoločnosťou? Nuž občianska spoločnosť stojí práve na takomto človekovi. Na človekovi, ktorý objavil túto novú slobodu a s ňou novú iniciatívu. Občan je v tom dobrom prípade takýto slobodný a zároveň zodpovedný človek. Nie je ochotný byť nevoľníkom, ale nechce už byť ani pánom. Nerád sa podriaďuje, ale neteší ho byť ani nadriadeným. Je partnerom, ktorý vždy stojí s ostatnými na tej istej úrovni. To je princíp rovnosti medzi ľuďmi. Nie je to však iba sen? Nezažívame predsa každý deň pravý opak?

Tu by sme však nemali príliš rýchlo prechádzať ku kritike, nemali by sme byť nespravodliví a nevďační voči tomu, čo sme už dosiahli, čo sme už zdedili. Už dávno nie je otroctvo, ani nevoľníctvo, už dávno neučíme ľudí poslušnosti a aj k prezidentovi či predsedovi vlády môžeme prísť ako k spoluobčanovi, s celkom jednoduchým oslovením. Môžeme sa aj pred nimi dovolávať svojho práva a v prípade vážneho sporu môžeme byť aj úspešní. To nie je málo, na tomto musíme stavať. Odtiaľto musíme rozmýšľať ďalej.

⁷ Heidegger, M.: Das Wesen der Wahrheit, in. Wegmarken, Frankfurt am Main 1978, str. 189.

Dosiaľ to z našej úvahy vyzeralo tak, akoby občianska spoločnosť bola vo svete už hotovou vecou, akoby bol problém len na našej strane, ako ju totiž politicky dosiahnuť, uskutočniť. Teraz narážame na otázku, či a za akých podmienok je občianska spoločnosť vôbec možná. Diskusia o občianskej spoločnosti sa totiž vedie aj na Západe. Aj na Západe zaznievajú oproti nej aj veľmi kritické hlasy. Aj takáto otvorená diskusia však patrí k občianskej spoločnosti, to je dokonca ten najzákladnejší znak občianskej spoločnosti, že dokáže všetky, aj tie najnaliehavejšie a najhlbšie problémy riešiť v otvorenej spoločenskej diskusii, bez toho, aby musela siahať k nejakej forme vonkajšej, cudzej autority.

Tu sa však už ťažko možno ubrániť otázke, či je demokracia, a to nielen u nás, takouto spoločnosťou. V našej demokracii potrebujeme totiž tie najrozmanitejšie formy poistiek, ochranných mechanizmov, aby spoločenský rozhovor neustal, aby sa napríklad parlament nestal nerozhodný, aby sa nezablokoval. Aj v tomto prípade však nabádam najprv k trpezlivosti. Takýto otvorený rozhovor sme u nás dosiaľ ešte nikdy nemali a nemôžeme chcieť hneď všetko naraz. Napriek tomu je to však vážna otázka a nesmieme ju vytesniť zo spoločenskej diskusie. Problém modernej, občianskej spoločnosti i demokracie je zjavne hlbší.

Socializmus ako neúspešný pokus o dosiahnutie modernity

V istom zmysle možno aj socializmus chápať ako neúspešný pokus vyriešiť tento problém. Dnes, po jeho stroskotaní, sme sa museli sčasti vrátiť späť, čo iste znamená mnohorakú stratu. Bojím sa však, že tak ako kedysi (aspoň niektorí) videli v socializme zázračný systém, ktorý už vyrieši všetko, tak hádam ešte viacerí sú ochotní veriť dnes, že je to len otázka správneho systému a tým je demokracia. Tu neviem odolať prirovnaniu: Keď pozorujeme povedzme murára, ako narába s "kelňou", máme dojem, že mu prirástla k ruke, že mu to ide samo, musíme to však sami skúsiť, aby sme pochopili, že si to vyžaduje dlhý cvik. Pre to, čo sa takýmto spôsobom musí remeselník naučiť, nemáme ani vhodné pomenovanie, pomáhame si germanizmami „fortiel“, „gríf“, skrátka remeselník to svoje náradie vezme do ruky a jemu to ide, nám nie. Tajomstvo dobrého remeselníka nie je len v dobrom náradí.

Ešte ťažšie je pomenovať tú „schopnosť“, ktorú potrebuje dobrý politik, učiteľ, či filozof. Vo filozofii sa už od starých Grékov vedie spor o to, či možno cnosť učiť a či sa jej možno učiť. Filozofia je vôbec o tom, čo sa nemožno naučiť ako násobilku, čo nemožno robiť tak, ako robí svoje veci remeselník. Vieme si predstaviť odborníka stavbára či elektrikára, ťažko si však možno predstaviť odborníka vychovávateľa.

Kvalifikácia vychovávateľa spočíva v niečom inom a hlbšom. Podobne by mala aj kvalifikácia politika spočívať v niečom hlbšom než len v pohotovom využívaní práva či politického systému. Tam, kde politik politický systém už len používa, začína ho zneužívať. To bol problém, o ktorý sa potkol socializmus.

Demokracia ako otázka ducha

Nespočívajú tie najhlbšie pohnútky či východiská európskej demokracie napriek všetkým otvoreným konfliktom modernej spoločnosti s dovtedajšou tradíciou myslenia i kresťanstva práve v nej? Filozof práva Böckenferde zdôrazňuje, že moderná demokracia žije z rezerv, ktoré sama nevytvára.⁸ Tradícia, z ktorej napriek všetkému takto dodnes čerpá, je však v hlbkej kríze. Filozofia musí o svoje miesto na univerzite urputne bojovať a kresťanstvo sa z univerzitného vzdelania už úplne vytratilo. Pomaly už ani univerzita nevie, prečo sa volá práve univerzita, a techniky sa premenovávajú na univerzity. O duchu už moderná spoločnosť vôbec nehovorí a pomaly už nehovorí ani o výchove. Sme pragmatici, snažíme sa držať faktov, máme radi objektívne poznanie a vecnú reč. „O čom nemožno hovoriť jasne, o tom treba mlčať“⁹, vyslovil jasne L. Wittgenstein, čo všetci nejako cítime. Aj on však nakoniec prišiel k biblickému poznaniu, že by sme potom museli mlčať tam, kde mlčať nemožno. Nájde univerzita znova dôvod, aby zostala univerzitou? Objaví moderná spoločnosť znova reč o duchu? Naučíme sa znova hovoriť o tom, o čom nemožno mlčať, ak chceme zostať ľuďmi? Osvietenstvo bolo na začiatku nesené hlbokou túžbou po spravodlivosti, vráti sa moderná spoločnosť znova k tej túžbe, z ktorej sa zrodila? Musí si najprv lepšie porozumieť, a to na všetkých úrovniach, najmä však v samom myslení.

Osvietenstvo sa opieralo o rozum, ktorý vtedy sľuboval možno viac, než nám skutočne mohol dať. Dnes máme pod jeho vplyvom nesmierne rozvinutú vedeckú a technickú racionalitu; tej najvlastnejšej úlohy - hlbšie porozumieť človeku ako človeku, porozumieť spoločnosti a etike v nej sa táto racionalita takmer úplne zriekla. Kresťanstvo sa naopak pridŕžalo otvorenému vyrovnávaniu sa s ideami novoveku. V novovekom volaní po dospelom človeku a aj dospelom kresťanovi videlo predovšetkým ľudskú pýchu. Ak sa k týmto problémom vraciame dnes (vlastne po storočiach), už sú, tak ako rany, do veľkej miery aj

⁸ In. Metz, J.B.: Zum Begriff der neuen Politischen Theologie, Mainz 1997, str. 181.

⁹ Wittgenstein, L.: Tractatus logico-philosophicus, Logisch-philosophische Abhandlung, Frankfurt a. Main 1960, str.115.

zastarané. Východ navyše stratil za posledné socialistické desaťročia kontakt s teologickým vývojom vo svete, takže sa dnes po otvorení hraníc v mnohom ohľade cítime preťaženie. Na druhej strane však čas súri. Ak sa nenájdu skutoční duchovia a skutoční myslitelia, zastúpia ich - tak ako ostatne inde vo svete - zdatní funkcionári.

Veľmi by ma potešilo, keby v tejto pohnutej chvíli našich dejín vzniklo aj tu na Východe pôvodné filozofické a teologické myslenie, ktoré by malo dosť odvahy nielen pasívne preberať, čo už iní premysleli a pretrpeli, ale v rozhovore s ostatným svetom prispieť vlastným dielom k prekonávaniu dnešnej krízy.

Resumé

Pozoruhodným príspevkem je referát pod názvom „Osvícenství – krize, ale i výzva“, ve kterém jeho autor poukazuje na znovuuchoopení myšlenky reprezentující osvícenství, která zdůrazňuje osvobození člověka od pevně stanovených struktur a tradic. Zároveň autor hledá důstojné východisko z krize zapříčiněné jednak jednostranným zaměřením se na vědecko-technickou racionalitu, jakož i úpadkem občanské společnosti zakládající se na svobodě a poznání ducha. Východisko z této krize je načrtnuté v uskutečnění možnosti porozumění sobě samému samotným myšlením, což je zároveň výzvou pro zrod skutečných myslitelů, kteří budou mít opravdovou odvahu nejen pasivně probírat to, co už jiní promysleli a přetřepali, ale i otevřeností v dialogu sami vlastním dílem přispějí k překonávání této krize, což bude určitě dobrým a správným krokem k dalšímu vývoji sebe sama a společnosti, která jen takto přežije a bude moci realizovat skutečnou svobodu jako bytostné určení pravdy.

Klíčová slova: osvícenství, krize, poznání ducha, určení pravdy.

Summary

The Enlightenment – a crisis, but also a challenge

The paper titled “The Enlightenment – a crisis, but also a challenge” is a remarkable contribution in which its author points out the re-comprehension of the idea representing the Enlightenment that emphasizes the man’s emancipation from the firmly stated structures and traditions. At the same time the author searches for a dignified solution of the crisis caused partly by a one-sided fixation on the

scientific and technological rationality as well as by the descent of the civil society based on the freedom and the cognition of spirit.

The solution of this crisis is outlined in the realization of the possibility of understanding of self by the means of the process of thinking what is at the same time a challenge to a birth of real thinkers who will have a real courage not only to study what has been already thought and discussed, but also will contribute to hurdling this crisis with their own work what will certainly be a good and right step towards the further development of themselves as well as of the society that will survive only in this way and will be able to realize the real freedom as a factual definition of truth.

Key words: the Enlightenment, crisis, cognition of spirit, definition of truth.